

Investigating the Impact of Terrorism on Tourism in Selected Countries: Dynamic Panel Data Approach

Mehdi Shirafkan Lamsoo

Assistant Professor, Department of Economics, Chabahar University of Maritime and Marine Sciences, Chabahar, Iran (Corresponding author).

mehdi_shirafkan1982@yahoo.com

 0000-0000-0000-0000

Jafar Ghaderi

Associate Professor, Department of Economics, Shiraz University, Shiraz, Iran.

jghaderi@rose.shirazu.ac.ir

 0000-0000-0000-0000

Ammar Hosein Zehi

master of MBA , international university of Chabahar, Chabahar, Iran.

ammarmasoom@gmail.com

 0000-0000-0000-0000

Hoseein Askaripoor

Assistant Professor, Department of Management, Chabahar University of Maritime and Marine Sciences, Chabahar, Iran.

jghaderi@rose.shirazu.ac.ir

 0000-0000-0000-0000

Abstract

Nowadays, tourism is referred to as industry due to the breadth of services provided. Meanwhile, the development of tourism requires the fulfillment of preconditions. One of them is security while without it travel will not take place. In fact, the most important factor in formulating tourism development strategies in the world is security. Therefore, the purpose of this study is to investigate the effect of terrorism as an important factor disrupting national and regional security on tourism. To achieve the purpose of this study, the dynamic panel data (GMM) method has been used for 128 countries and from 2002 to 2018. The results of the study show that the effect of terrorism on tourism is negative on tourism. The results show that the effect of terrorism on tourism is negative and the feeling of insecurity reduces tourists' entrance into countries that do not have the appropriate level of safety. Therefore, it is suggested that countries try to establish the security of the country and the region for the development of tourism, because the security of the region will also affect the security of the target country.

Keywords: Tourism, Terrorism, Generalised Method of Moment (Panel GMM).

JEL Classification: F31, F50

بررسی تأثیر تروریسم بر گردشگری کشورهای منتخب: رویکرد پویای پانل دیتا (GMM)

مهدی شیرافکن لمسو

استادیار گروه اقتصاد دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار، چابهار، ایران (نویسنده مسئول).
mehdi_shirafkan1982@yahoo.com

0000-0000-0000-0000

جعفر قادری

دانشیار بخش اقتصاد، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
jghaderi@rose.shirazu.ac.ir

0000-0000-0000-0000

عمار حسین زهی

کارشناسی ارشد مدیریت MBA، دانشگاه بین‌المللی چابهار، چابهار، ایران.
ammar.masoom@gmail.com

0000-0000-0000-0000

حسین عسکرپور

استادیار گروه مدیریت دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار، چابهار، ایران.
askaripoor@cmu.ac.ir

0000-0000-0000-0000

چکیده

امروزه، گردشگری به واسطه وسعت خدمات ارائه شده توسط آن، به عنوان یک صنعت به شمار می‌آید. از این رو امنیت یکی از پیش شرط‌های لازم و ضروری توسعه گردشگری می‌باشد. با توجه به اینکه بدون امنیت سفری شکل نخواهد گرفت، از این رو می‌توان گفت امنیت جزو عوامل مهم تألیف راهبردهای توسعه گردشگری در دنیا به شمار می‌رود و تروریسم نیز یکی از مهم‌ترین عوامل نابودکننده امنیت منطقه‌ای و ملی گردشگری به شمار می‌رود. هدف پژوهش حاضر نیز بررسی تأثیر تروریسم بر گردشگری می‌باشد، به طوری که برای دستیابی به این هدف در این مطالعه از روش پویای پانل دیتا (GMM) و داده‌های ۱۲۸ کشور طی سال‌های ۲۰۰۲ الی ۲۰۲۰ استفاده شده است. نتایج مطالعه نشان‌دهنده اثر منفی تروریسم بر گردشگری بوده و احساس ناامنی از سوی گردشگران سبب کاهش ورود آنها به کشورهایی می‌شود که از سطح ایمنی مناسبی برخوردار نیستند. از این رو پیشنهاد می‌شود کشورها برای توسعه گردشگری، سعی در برقراری امنیت کشور و منطقه داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، تروریسم، روش گشتاورهای تعمیم‌یافته پانل دیتا.

طبقه‌بندی JEL: F31, F50

شاپای الکترونیک: ۶۵۶۸-۲۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی پژوهشی راهبردهای اقتصادی

CC BY 4.0

doi 10.22034/ES.2023.378337.1649

مقدمه و بیان مسئله

گردشگری را می‌توان از منظر درآمدزایی بزرگ‌ترین صنعت خدماتی جهان نام برد؛ زیرا به‌دنبال رشد گردشگری، تغییرهای اقتصادی و اجتماعی زیادی به‌وجود می‌آید، به‌طوری‌که لیو و وال^۱ (۲۰۰۶) بیان می‌کنند توسعه گردشگری که مجموعه‌ای از فعالیت‌های اقتصادی را شامل می‌شود، تأثیر قابل‌توجهی در تقویت پایه‌های اقتصادی جوامع دارد و منبع جدید برای کسب و افزایش درآمد و راهی برای تقویت زیرساخت‌های اجتماعی مورد تأکید بوده و طی سال‌های اخیر مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در کشورهای جهان بوده است؛ زیرا موجب افزایش ایجاد شغل، کاهش فقر، افزایش رفاه، بهبود زندگی مردم و همچنین باعث افزایش تراکنش‌های مالی بالایی شده است. از این‌رو اکثر کشورهای جهان به‌دنبال جذب گردشگر و بهره‌مندی از مزایا و منافع آن می‌باشند. ولی می‌توان گفت در همان حال گردشگری تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد و بهره‌مندی از مزیت‌های این صنعت و کسب منافع آن بدون ملاحظه پیش‌شرط‌های لازم آن، نمی‌تواند امکان‌پذیر باشد، به‌طوری‌که بررسی تأثیر تروریسم به‌عنوان یکی از این عوامل تأثیرگذار بر گردشگری حائز اهمیت است. همچنین عواملی نیز مانند وجود ثبات مدیریتی، ثبات اقتصادی و ثبات در قوانین، وجود استمرار سیاست‌های توسعه و دولت و عدم رخداد عوامل بی‌ثبات‌کننده‌ای مانند انقلاب، جنگ خارجی یا داخلی، کودتا، باعث موفقیت این کشورها در جذب گردشگر و توسعه این صنعت می‌شود (موثقی و کرم‌زادی، ۱۳۸۹).

از این‌رو یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه گردشگری و یکی از پیش‌شرط‌های تحقق و توسعه گردشگری، وجود امنیت است. بسیاری از گردشگران مقاصد را برای گردشگری انتخاب می‌کنند که احساس امنیت در آن مکان داشته باشند، به‌همین دلیل بررسی تأثیر وجود فضای امن موجود در کشورهای مقصد گردشگران، به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در تصمیم گردشگران جهت انتخاب مقصد گردشگری‌شان از اهمیت بالایی برخوردار است؛ از این‌رو، بررسی تأثیر تروریسم بر گردشگری در کشورهای منتخب، هدف مطالعه حاضر می‌باشد.

با وجود اختلاف نظر و تعاریف متفاوت از تروریسم، می‌توان به اجزای مشترک در

1. Liu and Wall

تعریف آن اشاره کرد. برای نمونه تروریست‌ها یا عاملان تروریسم، یا تهدید به خشونت و ایجاد رعب و وحشت می‌کنند و یا مستقیماً به خشونت دست می‌زنند (Sandler, 2014, p. 216). به این ترتیب در یک جمع‌بندی کلی، هشت ویژگی اساسی برای تروریسم مطرح می‌شود که عبارت‌اند از:

- ۱- تروریسم یک عمل منطقی،
- ۲- یک عمل عمدی،
- ۳- یک عمل خشونت‌آمیز،
- ۴- یک عمل وحشت‌آفرین،
- ۵- یک عملی با هدف سیاسی،
- ۶- یک عملی با عدم پیروی از قوانین جنگ‌ها،
- ۷- یک عملی با انتخاب هدف خود از بین جامعه،
- ۸- درنهایت یک عملی می‌باشد که خواستار تغییر رفتار بخصوصی در جامعه موردنظر می‌باشد (بهارى و بخشى شيخ احمد، ۱۳۸۸، ص. ۴؛ غمامی، ۱۳۹۵، ص. ۸۶).

این در حالی است که برای سیاست‌گذاران اقتصادی بررسی تأثیرهای تروریسم بر گردشگری می‌تواند حائز اهمیت باشد. از این رو، سؤال اساسی پژوهش حاضر چگونگی اثرهای تروریسم بر گردشگری است. در این راستا، در پژوهش حاضر سعی شده است آثار تروریسم بر گردشگری با داده‌های ۱۲۸ کشور طی سال‌های ۲۰۰۲ الی ۲۰۲۰ و با استفاده از روش پویای پانل دیتا (GMM) مورد کنکاش علمی قرار گیرد. از این رو وجه تمایز مطالعه حاضر با دیگر مطالعات در بررسی آثار تروریسم بر گردشگری در کشورهای منتخب و روش مورد مطالعه می‌باشد. در ادامه مقاله به تشریح روابط نظری بین گردشگری و تروریسم و مطالعات صورت گرفته در این حوزه پرداخته شده و سپس با ارائه مدل پژوهش، نتایج حاصل از برآورد مدل، بحث و نتیجه‌گیری ارائه خواهد شد.

۱. ادبیات موضوع

در این قسمت جهت تبیین ادبیات موضوع ابتدا به مبانی نظری و سپس به پیشینه پژوهش پرداخته می‌شود.

۱-۱. مبانی نظری

ایجاد امنیت، یکی از اساسی‌ترین فلسفه وجودی و وظایف دولت‌ها می‌باشد. دولت، در جوامعی با وجود تهاجم خارجی، شورش‌ها و بی‌نظمی‌های داخلی و عدم ضمانت اجرای قراردادهای، جهت برقراری و ایجاد امنیت به‌وجود می‌آید (صادقی عمرآبادی و دیگران، ۱۳۹۳، ص. ۱۷۷). توسعه پایدار متضمن امنیت ملی بوده و امنیت نیز در گرو توسعه پایدار می‌باشد (صدیایی و هدایتی‌مقدم، ۱۳۸۹، صص. ۱۰۳-۱۰۴). از این رو می‌توان بیان کرد امنیت و توسعه مکمل یکدیگرند. احساس امنیت گردشگران، ملاک امنیت در بخش گردشگری می‌باشد. در سال‌های اخیر، امنیت اصلی‌ترین عامل در برنامه‌ریزی‌های راهبردی توسعه گردشگری محسوب می‌شود. وقوع ناامنی و خشونت موجب وارد شدن زیان‌های بسیاری به صنعت گردشگری می‌شود. از سوی دیگر توسعه زیرساخت‌های گردشگری تا حد زیادی به ایجاد وسعت حمل‌ونقل در امور وابسته به جهانگردی، عوامل حمایت‌کننده، سایر فعالیت‌های عمرانی آن منطقه، اطلاع‌رسانی، قوانین و مقررات، وابسته به هماهنگی سازمان‌های مرتبط می‌باشد؛ بنابراین بین ثبات، گردشگری، توسعه و امنیت ارتباط تعریف‌شده‌ای وجود دارد. از سوی دیگر، گردشگری تأثیر بسیار مهمی در ترسیم امنیت یک کشور بر عهده دارد؛ زیرا با ورود گردشگران به یک کشور علاوه بر تأثیرهای اقتصادی و فرهنگی (تبادلات فرهنگی و توسعه اقتصادی) با حضور گردشگران خارجی در آن کشور، انتقال شناخت‌ها از واقعیت‌های داخلی به خارج، به‌طور قابل توجهی باعث معرفی آن کشور و منطقه به‌عنوان یک مکان امن می‌شود. در هر کشور بارزترین عامل گسترش گردشگری، امنیت ملی و داخلی آن کشور هست که در صورت کاهش حساسیت‌های بین‌المللی نسبت به آن کشور، موجب افزایش جلب توجه گردشگران خارجی و مساعد شدن زمینه جذب این گردشگران خواهد شد (صدیایی و هدایتی‌مقدم، ۱۳۸۹، صص. ۱۰۳-۱۰۴).

صنعت گردشگری یکی از بزرگ‌ترین و پربازده‌ترین صنایع در دنیا است (Sun & Lou, 2021) که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم فعالیت‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در سال‌های اخیر، گردشگری به‌عنوان یک منبع درآمد در تجارت جهانی و عامل مهمی در تنظیم تراز پرداخت‌ها و همچنین ارزآوری و تقویت پول ملی مطرح بوده است (Sun & Lou, 2021). در سطح جهانی نیز گردشگری منجر به تسهیل فرایند رشد اقتصادی و توزیع مجدد ثروت میان ملت‌های جهان بوده است؛ همچنین

رشد صنعت گردشگری همواره آثار زیست‌محیطی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زیادی به دنبال داشته است (شاه‌امیری، ۱۳۹۷)، به‌طوری‌که در رابطه با تروریسم و ورود گردشگران می‌توان بیان کرد که در این حال، هر چه در کشوری تعداد تلفات تروریستی بیشتر باشد، شاهد کاهش تعداد گردشگران بین‌المللی ورودی به آن کشور هستیم؛ زیرا محیط‌هایی که امنیت روانی و جانی گردشگران در آنها حفظ شود مطلوبیت بیشتری را نصیب گردشگران کرده، در اولویت انتخاب آنها برای سفر قرار می‌گیرند (متقی و دیگران، ۱۴۰۱).

تروریسم، در دانشنامه بریتانیکا^۱، به معنی کاربرد نظام‌مند تهدید یا خشونت پیش‌بینی‌ناپذیر ضد حکومت‌ها، افراد و انسان‌ها جهت به‌دست آوردن یک هدف خاص سیاسی می‌باشد (The New Encyclopedia Britannica, 1986, p. 1125). همچنین در تعریفی دیگر از تروریسم در این دانشنامه و به تبیین کنوانسیون منع و مجازات تروریسم (۱۹۳۷)، به معنی کلیه اقدام‌ها با هدف ایجاد رعب و وحشت در اذهان گروهی از افراد یا اشخاص یا عموم مردم است و شامل کلیه اقدام‌های جنایی علیه یک دولت می‌باشد. تعریف دیگر جهان‌شمول و جامع از تروریسم شامل گروه‌ها و افراد فراملی می‌باشد که به‌وسیله ترساندن عامدانه، خشونت یا تهدید جمع بزرگی از مخاطبان، به دنبال نیل به اهداف اجتماعی و سیاسی خود می‌باشند (Enders & Sandler, 2011, pp. 3-5).

تروریسم به‌واسطه هزینه‌های مستقیم (از بین رفتن زیرساخت‌ها، از بین رفتن جان و مال افراد و کشته و زخمی شدن افراد در حملات تروریستی و...) و غیرمستقیم (هزینه حق بیمه‌های بالاتر، هزینه امنیتی بالاتر، از بین رفتن تجارت و...) آثار منفی بسیاری بر زندگی افراد و جوامع و اقتصاد دارد (Sandler, 2014; Czabanski, 2008). از آنجایی که حمله‌های تروریستی از رخدادهای خشونت‌آمیز می‌باشند، از این‌رو انتظار بازخورد منفی جذب گردشگر در کشورهای مقصد وجود دارد. از این‌رو تمایل گردشگران برای سفر به مکان‌های امن می‌باشد و در صورتی که گردشگران با مرگ، جراحت و یا تنها موقعیت استرس‌زا در سفرهای خود مواجه باشند، از سفرهای بعدی به آن مکان اجتناب می‌کنند (Neumayer, 2004). آسیب و از بین بردن زیرساخت‌های گردشگری و شهری از جمله مشکلات دیگر حملات تروریستی محسوب می‌شود (Llorca-Vivero, 2008) و آسیب به خزانه ملی موارد دیگری از

1. The New Encyclopedia Britannica

این آسیب‌ها است؛ زیرا جهت جبران خسارات وارد شده، دولت‌ها می‌بایست به تأمین هزینه از منابع ملی بپردازند (Yap & Saha, 2013). با احتمال وقوع حمله‌های تروریستی در یک کشور، گردشگران از سفر به آن مقاصد تروریستی اجتناب کرده که به دنبال خود آثار زیان‌بار و منفی تروریسم بر بخش گردشگری آشکار خواهد شد (Santana-Gallego & et al., 2016). از این‌رو گردشگری یکی از صنایع تأثیرپذیر و حساس در مقابل نااطمینانی‌ها و عدم امنیت به‌شمار می‌رود (Upadhayaya & et al., 2011)، به طوری که در کشورهایی با جاذبه‌های فرهنگی و یا طبیعی همراه با درگیری‌ها و جنگ‌های داخلی و خارجی، هزینه‌های بسیار هنگفتی بر دوش بخش گردشگری برای جذب گردشگر وارد می‌شود (Kunwar, 2012). به بیانی دیگر، نبود امنیت در کشور و منطقه و نبود حاکمیت قانون و ناآرامی‌های سیاسی در یک جامعه، بیشترین صدمه را بر پیکره صنعت گردشگری وارد می‌سازد (صادقی عمر و آبادی، ۱۳۹۹).

۲-۱. مروری بر مطالعات

در ارتباط با عوامل مؤثر صنعت گردشگری و جذب گردشگر، مطالعات مختلفی انجام شده است، به طوری که در این قسمت به طور خلاصه سعی بر ارائه مطالعاتی با موضوع‌های تروریسم، امنیت و گردشگری و همچنین موضوع‌های مرتبط می‌باشد.

۱-۲-۱. مطالعات داخلی

صیدایی و هدایتی‌مقدم (۱۳۸۹) در مطالعه خود به بررسی اثر امنیت بر توسعه گردشگری در ایران پرداخته و به این نتیجه رسیدند که زمانی رشد پایدار و موفقیت گردشگری ممکن می‌شود که عوامل و عناصر اثرگذار بر گردشگری در ارتباط و هماهنگ با یکدیگر به پیش بروند و در حقیقت این رابطه دوطرفه می‌باشد. از این‌رو گردشگری پایدار به وسیله پیشرفت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی حاصل می‌شود. فلیحی و جعفرزاده (۱۳۹۰) به بررسی تأثیر شاخص آزادی اقتصادی بر گردشگری ۵۳ کشور دنیا در طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۸ به وسیله روش داده‌های تابلویی و روش گشتاورهای تعمیم‌یافته پرداختند. نتایج به دست آمده نشانگر اثر مثبت و معنی‌دار شاخص آزادی اقتصادی و درآمد سرانه بر صنعت گردشگری می‌باشد به طوری که به مراتب تأثیر شاخص آزادی اقتصادی بیشتر از تأثیر درآمد سرانه می‌باشد. اکبری و ابونوری (۱۳۹۳) به بررسی عوامل مؤثر بر شاخص‌های

اقتصادی گردشگری خارجی در طی بازه زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۸ پرداخته و طبقه‌بندی این عوامل در ۱۰۵ کشور را انجام دادند. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش آنها نشان داد در رتبه اول امکانات زیرساختی، ظرفیت‌های مذهبی - تاریخی و طبیعی کشورها جزو مهم‌ترین عواملی می‌باشند که بر جذب گردشگران خارجی مؤثرند و در رتبه بعدی شرایط اقتصادی - سیاسی کشورها بر این امر مؤثر می‌باشد.

صادقی عمروآبادی و همکاران (۱۳۹۳) به مطالعه تأثیر امنیت اقتصادی بر توسعه گردشگری در ایران با استفاده از روش ARDL و طی مدت‌زمان ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۰ پرداختند. نتایج مطالعه بیانگر ارتباط بلندمدت و کوتاه‌مدتی میان متغیرهای کلان مثل بیکاری، تورم، تولید ناخالص داخلی، تجارت و شاخص امنیت اقتصادی مثل نوسان‌های تولید و شاخص پول‌شویی و نرخ ارز از یک‌طرف و همچنین شاخص گردشگری کشور (به‌عنوان متغیر وابسته) می‌باشد. همچنین با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، شاخص پول‌شویی عاملی آسیب‌زا و منفی جهت جذب گردشگر به کشور می‌باشد.

تیموری (۱۳۹۴) به بررسی تأثیر ناآرامی‌های اجتماعی سیاسی بر جریان تغییرهای درآمدهای گردشگری در کشورهای مصر، ترکیه و ایران در سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۲ پرداختند. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد اهمیت و اقتصاد صنعت گردشگری برای ایران کمتر از ترکیه و مصر بوده است و هنگام رخ دادن بحران‌های اجتماعی سیاسی درآمد گردشگری این دو کشور (مصر و ترکیه) به علت تأثیرپذیری از این ناآرامی‌ها و بحران‌ها کاهش می‌یابد. حال آنکه شاخص بهای مصرف‌کننده، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر درآمد گردشگری ایران هست.

صالحی (۱۳۹۶) در مطالعه خود با عنوان دیپلماسی شکننده و چالش‌گذار ایران در خاورمیانه از تروریسم به تروریسم، به مطالعه تأثیر تروریست بر گردشگری پرداخت. نتایج بیان می‌کند یکی از عوامل تأثیرگذار، امنیت می‌باشد. همچنین باوجود شکنندگی در کشورهای عراق، یمن، سوریه، خاورمیانه، همچنان یکی از قطب‌های گردشگری محسوب می‌شوند لیکن در بلندمدت با تداوم حضور و وجود تروریسم در منطقه، فرایند گردشگری منطقه مانند ایران با مشکل روبه‌رو خواهد شد.

شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۹) به مطالعه اثر ریسک سیاسی و زیرشاخص‌های مربوطه بر جذب گردشگران خارجی با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی تعدیل‌شده کامل (FMOLS) برای گروه کشورهای منطقه منا و طی سال‌های ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۶ پرداختند. نتایج نشان می‌دهد ریسک سیاسی عامل تعیین‌کننده در جذب

گردشگران خارجی می‌باشد. همچنین زیرشاخص‌های درگیری خارجی و داخلی، از میان زیرشاخص‌های ریسک سیاسی بیشترین تأثیر را بر جذب گردشگری خارجی داشتند. به عبارتی می‌توان بیان کرد که مهم‌ترین مشکل از منظر گردشگران خارجی در گردشگری، مسئله امنیت می‌باشد.

۱-۲-۲. مطالعات خارجی

نومایر^۱ (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای اثر خشونت سیاسی بر توریسم را بررسی کرده است. وی از دو روش برآوردی، روش گشتاورهای تعمیم‌یافته پویا و اثرهای ثابت طی دوره‌های ۱۹۷۰-۲۰۰۰ استفاده کرده است. نتایج هر دو مدل بیانگر تأثیر منفی تعارض، نقض حقوق بشر و رخدادهای خشونت‌آمیز با انگیزه‌های سیاسی بر جذب و ورود گردشگران می‌باشد. همچنین نتایج مدل پویای مطالعه آنها نشانگر آن است که حتی در صورتی که رژیم‌های استبدادی متوسل به خشونت هم نشوند، در مقایسه با رژیم‌های مردم‌سالار، تعداد گردشگران کمتری دارند.

استینر^۲ (۲۰۰۶) به بررسی وضعیت گردشگری در کشورهای عربی مانند مصر پرداخت. نتایج بررسی‌های وی نشان داد کشورهای مورد مطالعه با وجود جاذبه‌های گردشگری بسیار، نتوانسته‌اند در حد دلخواه به درآمدزایی مطلوب دست یابند. همچنین وی عدم امنیت، عدم خدمات‌رسانی بهینه و تهدیدهای اجتماعی و روانی را عامل این عدم موفقیت در درآمدزایی گردشگری در کشورهای مورد بررسی عنوان می‌کند و برای بهبود این وضعیت، مورد توجه قرار دادن امنیت گردشگران را ضروری و پراهمیت می‌داند.

یاپ و ساها^۳ (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به بررسی آثار بی‌ثباتی سیاسی، فساد و تروریسم در توسعه گردشگری به‌خصوص در مقاصد میراثی ثبت‌شده در یونسکو در طول مدت‌زمان ۱۹۹۹-۲۰۰۹ پرداختند، به طوری که روش مورد استفاده آنها برای تجزیه و تحلیل داده‌ها روش اثرهای ثابت بود که برای ۱۳۹ کشور انجام پذیرفت. نتایج مطالعه آنان نشان‌دهنده تأثیر منفی بی‌ثباتی سیاسی بر ورود گردشگران خارجی و درآمد گردشگری می‌باشد. همچنین، تروریسم بر تقاضای گردشگری تأثیر منفی داشته ولی اثر آن کمتر از اثر بی‌ثباتی سیاسی روی گردشگری می‌باشد. همچنین نتیجه قابل توجه مطالعه آنها در مورد شاخص فساد، نشان‌دهنده عدم تأثیر نامطلوب

1. Neumayer

2. Steiner

3. Yap & Saha

افزایش شاخص فساد بر تعداد ورود گردشگران در کشورهای مورد مطالعه می‌باشد؛ زیرا انتظار اکثر مسافران برای تأمین نیازهای خود در کشورهای مقصد به پرداخت رشوه به مقام‌های فاسد می‌باشد.

آهفلت و همکاران^۱ (۲۰۱۵) در مطالعه خود به بررسی نقش تروریسم بر مقاصد گردشگری آلمان طی سال‌های ۱۹۹۳ الی ۲۰۰۵ و با استفاده از روش DID پرداختند. آنان علاوه بر اشاره به مقصد گردشگران آلمانی، اقدام‌های تروریستی که علیه آنها بوده است را کاوش کردند و نتایج حاصل از مطالعه آنان نشان داد که گردشگران آلمانی در هنگام برخورد با اقدام‌های تروریستی در کشورهای مقصد گردشگری خود، کشورهای اسلامی را به کشورهای اروپایی تغییر داده‌اند.

سانتانا - گالگو و همکاران^۲ (۲۰۱۶) به مطالعه ارتباط تروریسم، جرم و فساد با گردشگری در ۱۷۱ کشور با استفاده از مدل جاذبه در طول مدت زمان ۲۰۱۳-۱۹۹۵ پرداختند و نتایج آنها نشان‌دهنده تأثیر منفی جرم، فساد و تروریسم در کشورهای مقصد بر ورود گردشگر به کشورهای مقصد می‌باشد و از طرف‌دیگر گردشگران امنیت را ترجیح داده و مایل به انتخاب کشورهایی می‌باشند که حداقل به اندازه کشور خودشان از ثبات کافی برخوردار باشند.

فرراریا و کاسترو^۳ (۲۰۱۹) در طول دوره ۱۹۹۵-۲۰۱۵ با استفاده از روش رگرسیون چندگانه به بررسی اثر فساد بر گردشگری در کشور ترکیه پرداختند. نتایج قابل توجه مطالعه نشانگر تأثیر منفی فساد و تروریسم بر گردشگری می‌باشد.

خالد و همکاران^۴ (۲۰۲۰) به بررسی تأثیر تعدیل‌کننده هزینه‌های ارتش مربوط به جریان‌های گردشگری بین‌المللی و درگیری‌های مسلحانه پرداختند و در مقاله خود از روش جاذبه استفاده کردند و ۱۸۸ کشور را طی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۱۵ مورد مطالعه قرار دادند. نتایج روشن کرد که تأثیر تعدیل‌کننده هزینه‌های ارتش وابسته به سطح هزینه‌های نسبی ارتش و همچنین موقعیت جغرافیایی کشورها می‌باشد، به این معنی که سطح متوسط هزینه‌های ارتش، می‌تواند به بالا بردن و افزایش جذب گردشگری بین‌المللی کمک کند، اما افزایش هزینه‌های نسبی ارتش تأثیر منفی درگیری مسلحانه که بر جریان گردشگری بین‌المللی دارد را نمی‌تواند از بین ببرد و یا معکوس کند؛ بنابراین، کشورهایی که برای امنیت منابع متوسطی

1. Ahlfeldt & et al.

2. Santana-Gallego & et al.

3. Ferreira & Castro

4. Khalid & et al.

اختصاص مي‌دهند، مانند كشورهايي در مناطقي مثل جنوب شرقي آسيا، نسبت به كشورهاي منطقه خاورميانه و شمال آفريقا گردشگران بين‌المللي بيشتري را جذب خواهند كرد، به صورتي كه براي امنيت، توليد ناخالص داخلي بيشتري را خرج و هزينه مي‌كنند.

با توجه به بررسي مطالعات صورت گرفته و با عنايت به اين موضوع كه يكي از عوامل اصلي در جذب گردشگر، موضوع امنيت است و با فرض اينكه هر كشور در حوزه‌هاي مختلف به ارائه جاذبه‌هاي گردشگري مانند گردشگري مذهبي، تاريخي، فرهنگي، تفريحي، تجاري، ورزشي و غيره مي‌پردازد؛ مطالعه حاضر به بررسي تأثير تروريسم بر جذب گردشگر مي‌پردازد. از اين رو وجه تمايز مطالعه حاضر با ديگر مطالعات، كشورهاي منتخب اين مطالعه و روش مورد مطالعه در اين پژوهش مي‌باشد.

۲. روش‌شناسي پژوهش

يكي از خصوصيات مدل پوياي گشتاورهاي تعميم‌يافته، وارد شدن وقفه يا وقفه‌هايي از متغير وابسته به عنوان متغير توضيحي در مدل مي‌باشد. اين روش نيزمند تعداد دوره‌هاي زماني بالا براي برآورد عوامل سازگار نيست. از اين رو، اين روش براي پانل‌هايي با مقاطع بالا و دوره‌هاي زماني پايين هم مناسب مي‌باشد (Bond, 2002). مدل خود رگرسيوني با وقفه‌هاي توزيعي به صورت زير نشان داده مي‌شود:

$$y_{it} = \alpha y_{it-1} + \beta x_{it} + (\eta_i + v_{it}) \quad |\alpha| < 1 \quad i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T \quad (1)$$

در رابطه بالا x_{it} و y_{it} نشان‌دهنده مشاهداتي براي دوره‌هاي t و مقاطع i و y_{it-1} نشان‌دهنده مشاهداتي براي مقاطع يكسان در يك دوره قبل مي‌باشد. در رابطه فوق η_i اثر مشاهده نشده مقطعي خاص در دوره زماني ثابت مي‌باشد. اثرهاي مشاهده نشده مقطعي خاص موجب به وجود آمدن ناهمگني سري y_{it} در بين مقاطع مي‌شود و همچنين v_{it} جزئي از اخلاص‌هاي معادله مي‌باشد. استقلال v_{it} در بين مقاطع فرض اساسي بوده و اثرهاي مقاطع (η_i) تصادفي و با وقفه متغير وابسته (y_{it-1}) همبسته مي‌باشند.

روش گشتاورهاي تعميم‌يافته براي به دست آوردن تخمين‌زن‌هايي با كارايي مجانبی چهارچوبي را ايجاد مي‌كند. در اين حالت وقفه‌هاي دوره‌هاي دوم و درجات بالاتر از اين متغير به عنوان متغيرهاي ابزاري معتبر براي معادله ديفرانسيال از مرتبه اول براي دوره‌هاي $t=2,3,\dots,T$ استفاده مي‌شود. همچنين مقادير وقفه‌دار رگرسورها

می‌تواند به‌عنوان متغیرهای ابزاری برای معادلات سطح برای دوره t مورد استفاده قرار گیرد (Arellano & Bover, 1995). همچنین، زمانی که $T > 3$ باشد مدل بیشتر از حد مشخص بوده و به‌وسیله آماره آزمون سارگان اعتبار فروض مورد بررسی قرار می‌گیرد، به‌طوری‌که آماره این آزمون به شکل مجانبی دارای توزیع χ^2 با درجه آزادی برابر با تعداد محدودیت‌های بیشتر از حد مشخص می‌باشد. فرضیه صفر مبنی بر رد همبسته بودن پسماندها با متغیرهای ابزاری مورد تأیید قرار دادن اعتبار متغیرهای ابزاری استفاده شده است (Sargan, 1988, 1958; Hansen, 1982). همچنین به علت تشخیص عدم وجود همبستگی سریالی غیر از اخلال‌های V_{it} ، آزمون عدم وجود همبستگی سریالی از مرتبه دوم، را بر روی باقیمانده‌های معادله دیفرانسیل از مرتبه اول انجام می‌دهیم (Arellano and Bond, 1991). از آنجایی‌که این آزمون بر سازگاری تخمین‌زن‌های روش GMM بر وجود $E[\Delta V_{it} \Delta V_{it-2}] = 0$ استوار می‌باشد، از اهمیت بالایی برخوردار بوده است.

مدل اقتصادسنجی جهت بررسی اثرگذاری تروریسم بر گردشگری در مطالعه حاضر بعد از بررسی مطالعات انجام‌یافته در این خصوص و برگرفته از مطالعه سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶) به شکل رابطه زیر هست:

$$\ln Tourism_{i,t} = \alpha + \beta_1 \ln Tourism_{i,t-1} + \beta_2 \ln GDP_{i,t} + \beta_3 INF_{i,t} + \beta_4 \ln Terrorism_{i,t} + U_{i,t} \quad (2)$$

با توجه به مبانی نظری مطرح‌شده انتظار بر تأثیر منفی اثر تروریسم بر گردشگری می‌باشد. افزون‌براین، لگاریتم تولید ناخالص داخلی در روابط بالا به‌عنوان یکی دیگر از متغیرهای توضیحی در مدل آمده است. علت ارائه این متغیر در مدل بدین سبب است که با افزایش سطح تولید ناخالص داخلی در کشور، شهروندان تمکن مالی بالاتر و به‌دنبال آن رغبت بیشتری برای سفر و گردشگری خواهند داشت. از طرف دیگر کشورهایی که دارای سطح تولید ناخالص داخلی بالاتری می‌باشند، مخارج بیشتر در زمینه فراهم کردن زیرساخت‌های گردشگری و مبارزه با تروریسم به‌وجود می‌آورند؛ بنابراین شرایط بهتر و مطلوب‌تری جهت گردشگری فراهم می‌کنند، از این‌رو انتظار بر اثر مثبت این متغیر بر گردشگری می‌باشد. همچنین دلیل استفاده از متغیر تورم در مدل، تعدیل کردن هزینه‌های سفر و مخارج سفر گردشگران توسط گردشگران می‌باشد و در صورت بالا بودن نرخ تورم، در کاهش هزینه‌های سفر تلاش خواهند کرد و یا به لغو سفر خواهند پرداخت، از این‌رو

انتظار بر تأثير منفي اين متغير بر گردشگري مي‌باشد. متغيرهاي استفاده‌شده در مدل شامل متغير لگاريتم تعداد گردشگران ورودی به کشور، نرخ تورم، متغير لگاريتم توليد ناخالص داخلي سرانه مي‌باشند که از بانک جهاني به دست آمده‌اند و متغير ديگر لگاريتم تعداد فوتي‌ها و مجروحان ناشی از حملات تروريستی است که داده‌های اين متغير از GTD^۱ به دست آمده است. طول دوره زماني موردبررسی از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۰ و برای ۱۲۸ کشور جهان^۲ می‌باشد.

۳. یافته‌ها

نخست جهت اجتناب از رگرسیون کاذب به بررسی مانایی متغيرها می‌پردازیم و بدین جهت از آزمون ریشه واحد فیشر استفاده می‌کنیم. نتایج حاصل شده از بررسی مانایی متغيرها در جدول (۱) ارائه می‌شود. به طوری که نتایج نشانگر مانا بودن متغير لگاريتم توليد ناخالص داخلي سرانه، متغير نرخ تورم، متغير لگاريتم تعداد گردشگران ورودی به کشور و متغير لگاريتم تعداد مجروحان و فوتي‌های اتفاق‌های تروريستی در سطح معناداری ۱ درصد می‌باشد.

جدول (۱): نتایج آزمون ریشه واحد فیشر

Z		متغيرها
P-Value	آماره	
۰/۰۰۰	-۸/۸۷۷۹	In Tourism
۰/۰۰۰	-۱۴/۶۴۶۶	In GDPC
۰/۰۰۰	-۲۷/۳۱۷۵	INF
۰/۰۰۰	-۲۸/۲۳۹۸	In Terrorism

منبع: (یافته‌های تحقیق)

1. Global Terrorism Database (<https://www.start.umd.edu/data-tools/global-terrorism-database-gtd>)
 ۲. آلبانی، الجزایر، آنگولا، آرژانتین، ارمستان، استرالیا، اتریش، آذربایجان، باهاماس، بحرین، بنگلادش، بلاروس، بلژیک، بلیز، بنین، بوتان، بولیوی، بوسنی و هرزگوین، برزیل، بلغارستان، بوركینافاسو، بروندي، کامبوج، کامرون، کانادا، جمهوری آفریقای مرکزی، چاد، شیلی، چین، کلمبیا، کومور، کرواسی، قبرس، جمهوری چک، دانمارک، جمهوری دومینیکن، اکوادور، مصر، استونی، اتیوپی، فنلاند، فرانسه، گرجستان، آلمان، غنا، یونان، گواتمالا، گینه، گینه بیسائو، گویان، هائیتی، هندوراس، هنگ کنگ، مجارستان، ایسلند، هند، اندونزی، ایران، ایرلند، ایتالیا، جامائیکا، ژاپن، اردن، قزاقستان، کنیا، کویت، قرقیزستان، لتونی، لبنان، لسوتو، لیتوانی، ماداگاسکار، مالای، مالزی، مالدیو، مالی، مالت، مکزیک، مولداوی، مونتنگرو، مراکش، موزامبیک، میانمار، نپال، هلند، نیوزلند، نیکاراگوئه، نیجر، نیجریه، نروژ، پاکستان، پاناما، پاراگوئه، پرو، فیلیپین، لهستان، پرغال، قطر، جمهوری کنگو، رومانی، روسیه، رواندا، عربستان سعودی، سنگال، صربستان، سیرالئون، جمهوری اسلواکی، آفریقای جنوبی، کره جنوبی، اسپانیا، سریلانکا، سودان، سوئد، سوئیس، تاجیکستان، تانزانیا، تایلند، ترینیداد و توباگو، تونس، ترکیه، اوگاندا، اوکراین، امارات متحده عربی، انگلیس، آمریکا، اروگوئه، ویتنام، زامبیا.

جدول (۲) نشان‌دهنده نتایج به‌دست آمده از برآورد رابطه (۲) و نتایج مدل برآوردی جهت بررسی تأثیر تروریسم بر گردشگری می‌باشد، به‌طوری‌که آزمون‌های موردبررسی، شامل آزمون‌های سارگان، والد و بررسی عدم وجود مرتبه دوم همبستگی سریالی از مدل می‌باشند. با توجه به نتایج آزمون والد (که با توزیع کای دو با درجه آزادی برابر با تعداد متغیرهای توضیحی منهای جز ثابت می‌باشد) در جدول (۲) فرضیه صفر مبنی بر صفر بودن کلیه ضرایب در سطح معناداری آماری یک درصد رد می‌شود. به‌طوری‌که نتیجه این آزمون نشان‌دهنده تأیید اعتبار ضرایب برآوردی می‌باشد. با توجه به نتایج آزمون سارگان (که با توزیع کای دو با درجه آزادی مساوی با تعداد محدودیت‌های بیش از حد مشخص می‌باشد) فرضیه صفر در جدول (۲) مبنی بر همبسته بودن پسماندها با متغیرهای ابزاری رد شده می‌باشد به‌نحوی‌که بر اساس این آزمون اعتبار متغیرهای ابزاری تأیید می‌شوند. همچنین بر اساس نتایج آزمون مرتبه دوم عدم وجود همبستگی سریالی می‌توان بیان کرد عدم همبستگی مرتبه دوم جملات اخلاص تفاضل‌گیری شده می‌باشد، به‌طوری‌که این نتیجه نشان‌دهنده تأیید صحت روش تخمینی برای برآورد است و نشان می‌دهد برآوردگرهای GMM برآوردگرهای سازگاری می‌باشند.

جدول (۲): نتایج حاصل از برآورد مدل جهت بررسی اثر تروریسم بر روی گردشگری

کشورهای درحال توسعه		کشورهای توسعه‌یافته		کل کشورهای نمونه		متغیرها
احتمال آماره Z	ضرایب	احتمال آماره Z	ضرایب	احتمال آماره Z	ضرایب	
۰/۰۰۰	۰/۵۳۴۷	۰/۰۰۰	۰/۹۵۵۲	۰/۰۰۰	۰/۵۵۱۵	1. In Tourism
۰/۰۰۰	۱/۰۱۸۳	۰/۰۲۰	۰/۱۷۴۵	۰/۰۰۰	۱/۰۲۲۷	In GDPC
۰/۰۰۰	-۰/۰۴۳۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۰۹۷	۰/۰۰۰	-۰/۰۹۴۶	INF
۰/۰۰۰	-۰/۰۰۶۴	۰/۰۹۶	-۰/۰۰۲۴	۰/۰۰۰	-۰/۰۰۳۱	In Terrorism
۰/۰۰۰	-۲/۳۸۷۶	۰/۰۰۶	-۱/۰۶۴۲	۰/۰۰۰	-۲/۹۴۱۱	عرض از مبدأ
احتمال آماره	آماره	احتمال آماره	آماره	احتمال آماره	آماره	آزمون‌ها
۰/۰۰۰۰	۲/۹۱۰۰۰۶	۰/۰۰۰۰	۱۵۳۹۶۷/۰۵	۰/۰۰۰۰	۱/۳۶۰۰۰۷	آزمون والد
۰/۹۸۵۴	۸۷/۸۸۸۶	۱/۰۰۰۰	۳۳/۶۱۲۴۹	۰/۳۹۳۲	۱۲۲/۵۴۸۱	آزمون سارگان
۰/۰۰۲۱	-۳/۰۸۰۲	۰/۰۰۷۴	-۲/۶۷۷۷	۰/۰۰۱۵	-۳/۱۸۱۳	AR(1)
۰/۱۰۵۳	۱/۶۱۹۸	۰/۹۳۷۱	۰/۰۷۸۹۴	۰/۰۹۵۹	۱/۶۶۵۱	AR(2)

منبع: (یافته‌های پژوهش)

همان‌طور که با توجه به نتایج به‌دست آمده از برآورد مدل بررسی اثر تروریسم روی گردشگری در جدول (۲) نشان می‌دهد در کل نمونه گروه کشورهای مورد مطالعه،

کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، تأثیر متغیرهای لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه و متغیر وقفه لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور مثبت هست به طوری که از نظر آماری معنی دار است و تأثیر متغیرهای نرخ تورم و لگاریتم تعداد فوتی‌ها و مجروحان ناشی از حملات تروریستی منفی می‌باشد و همچنین از نظر آماری نیز معنی دار است؛ بنابراین ضریب وقفه لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور (در کل کشورهای نمونه) $0/55$ و مثبت می‌باشد، از این رو با نتایج مورد انتظار ما مطابقت دارد، به طوری که با یک درصد افزایش در وقفه لگاریتم تعداد گردشگران ورودی، تعداد گردشگران ورودی $0/55$ درصد افزایش می‌یابد. این ضریب به ترتیب برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه $0/95$ و $0/53$ به دست آمده است و مثبت می‌باشد که ضریب مثبت این متغیر نشانگر آن است که گردشگران تجربه گردشگری دوره‌های قبلی از گردشگری خود را برای انتخاب مقاصد گردشگری جدید خود، مدنظر قرار می‌دهند، به طوری که این نتیجه مطابق با نتایج مطالعات گالیا^۱ سانتانا گالگو و همکاران (۲۰۱۶) و فرراریا و کاسترو^۲ (۲۰۱۹)، می‌باشد.

همچنین ضریب لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه در برآوردها مطابق انتظار، مثبت به دست آمده است. ضریب این متغیر برای کل کشورهای مورد مطالعه $1/03$ می‌باشد که نشان می‌دهد با یک درصد افزایش در لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه، تعداد گردشگران ورودی به کشور $1/03$ درصد افزایش می‌یابد. همچنین ضریب این متغیر برای گروه کشورهای توسعه یافته $0/17$ و برای گروه کشورهای در حال توسعه $1/01$ می‌باشد. برای دلیل این اثر مثبت می‌توان گفت که کشورهایی که سطح تولید ناخالص داخلی بیشتری را دارا می‌باشند، بهتر می‌توانند شرایط زیرساختی برای گردشگری به وجود آورند و از طرف دیگر جهت برقراری امنیت و مقابله با آشوب‌های داخلی و حملات تروریستی، بودجه بیشتری اختصاص دهند. به طوری که نتایج به دست آمده مطابق با نتایج مطالعات شاه‌آبادی و سیاح (۱۳۹۲)، حبیبی و عباسی‌نژاد (۱۳۸۴)، فلیچی؛ دائی کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، جعفرزاده (۱۳۹۰)، شریفی رنانی و همکاران (۱۳۹۲)، راسخی و محمدی (۱۳۹۶)، صادقی عمروآبادی و همکاران (۱۳۹۳)، شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۹)، آلتین داگ^۳ (۲۰۱۴) و سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶) و یاپ و ساها (۲۰۱۳)، می‌باشد.

1. Ghalia & et al.
2. Ferreira & Castro
3. Altindag

ضریب نرخ تورم برای کل کشورهای نمونه، کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مطابق انتظار در برآوردها منفی به دست آمده است. ضریب نرخ تورم برای کل کشورهای نمونه $0/09-$ می باشد که نشان می دهد با افزایش یک درصدی در نرخ تورم، تعداد گردشگران ورودی به کشور $0/09$ درصد کاهش می یابند. این ضریب برای کشورهای توسعه یافته $70/-$ و برای کشورهای در حال توسعه $04/0-$ است. دلیل این اثر منفی این است که کشورهایی که از نرخ تورم بالایی برخوردارند، هزینه های گردشگری در آنجا بالا بوده و از این رو گردشگران کمتری وارد کشور می شوند. همچنین نتیجه به دست آمده برای کشورهای توسعه یافته نشان می دهد از آن جهت که نرخ تورم در این کشورها اغلب در سطوح پایینی بوده و دارای ثبات است و چنانچه افزایشی را تجربه کند هزینه گردشگری را شدیداً تحت تأثیر قرار می دهد، به طوری که این نتیجه با نتایج مطالعات حبیبی و عباسی نژاد (۱۳۸۴)، مؤمنی و صالحیان و غلامی پور (۱۳۹۰)، شاه آبادی و سیاح (۱۳۹۲)، دائی کریم زاده و همکاران (۱۳۹۲)، صادقی عمروآبادی و همکاران (۱۳۹۳)، وارثی و صفراآبادی (۱۳۹۳)، تیموری (۱۳۹۴)، سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶) و فرراریا و کاسترو (۲۰۱۹) مطابقت دارد.

در خصوص علت اینکه چرا ضریب تولید کشورهای توسعه یافته نسبت به در حال توسعه کوچک تر به دست آمده است و همچنین ضریب تورم در کشورهای توسعه یافته بیشتر از در حال توسعه می باشد، شاید بتوان به سال هایی در نظر گرفته شده و اتفاق های مختلف حادث شده در این کشورها در سال های مورد پژوهش اشاره کرد.

ضریب متغیر لگاریتم تعداد مجروحان و فوتی های اتفاق های تروریستی در برآوردها مطابق انتظار منفی است. برای کل کشورهای نمونه، ضریب این متغیر $0/03-$ برای کشورهای توسعه یافته $0/02-$ و برای کشورهای در حال توسعه $0/06-$ به دست آمده است که نشان می دهد با افزایش یک درصدی در لگاریتم، تعداد مجروحان و فوتی های حملات تروریستی، تعداد گردشگران ورودی در نتیجه برآوردی برای کل کشورهای نمونه مورد مطالعه $0/03$ درصد یافته، تعداد گردشگران ورودی در کشورهای توسعه یافته $0/02$ درصد کاهش یافته و تعداد گردشگران ورودی در کشورهای در حال توسعه $0/06$ درصد کاهش می یابند. اثر منفی تروریسم به این دلیل می باشد که گردشگران سعی می کنند مکان هایی را در انتخاب مقاصد گردشگری برای سفر خود انتخاب کنند که از امنیت برخوردارند. در صورتی که تعداد مجروحان و فوتی های

ناشی از حملات تروریستی و تعداد حملات تروریستی در کشورهایی بالا باشد، این به معنی پایین بودن سطح امنیتی در آن کشورها می‌باشد و از این‌رو گردشگران رغبت زیادی برای انتخاب این مکان‌ها را ندارند. به‌طوری‌که این نتیجه مطابق با نتایج مطالعاتی مانند تیموری (۱۳۹۴)، صادقی عمروآبادی و همکاران (۱۳۹۳)، صالحی (۱۳۹۶)، نومایر (۲۰۰۴)، گودریچ^۱ (۲۰۰۲)، استینر (۲۰۰۶)، آفلت و همکاران (۲۰۱۵)، یاپ و ساها (۲۰۱۳)، سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶)، گالیا و همکاران (۲۰۱۹)، فراریا و کاسترو (۲۰۱۹) می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در دهه‌های اخیر گردشگری پدیده‌ای است که از آن به‌عنوان صنعت نام می‌برند. صنعت گردشگری دارای پیوندهای پسین و پیشینی می‌باشد که حجم آن را امروز بسیار وسیع کرده است. اخیراً اشتغال‌زایی انبوه در صنعت گردشگری موجب شده، بسیاری از کشورها، از این صنعت برای مقابله با مشکل بیکاری و فقر بهره بگیرند، اما این صنعت زمانی که پیش‌نیازهای آن فراهم می‌تواند به‌پیش رود. ایجاد امنیت، یکی از مهم‌ترین این پیش‌شرط‌ها برای فعالیت فعالان این حوزه و گردشگران می‌باشد. از این‌رو با توجه به اهمیت امنیت برای گردشگری در مطالعه حاضر به بررسی اثر تروریسم که عاملی مهم در ایجاد عدم امنیت منطقه‌ای و کشوری است پرداخته شده است و از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته در طول دوره ۲۰۲۰-۲۰۰۲ و برای ۱۲۸ کشور استفاده شده است. برای مطالعه دقیق‌تر و بررسی بهتر نتایج، کشورهای نمونه موردبررسی به دو گروه کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته تقسیم شدند. نتایج حاصل از برآوردهای مطالعه نشانگر ضریب منفی متغیر لگاریتم تعداد فوتی‌ها و مجروحان حملات تروریستی که تحت عنوان متغیر معرف تروریسم مطرح شده است، می‌باشد. از این‌رو می‌توان بیان کرد که فرض مطرح‌شده نمی‌تواند رد شود که بر این اساس تروریسم تأثیر منفی بر گردشگری هم در کل کشورهای نمونه موردبررسی، کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه دارد.

با عنایت به ترجیح گردشگران مبنی بر انتخاب مناطق امن برای مقاصد سفرهای گردشگری خود و با توجه به اینکه تروریسم تأثیر منفی بر امنیت کشور و منطقه دارد، پیشنهاد می‌شود کشورها به بالا بردن و افزایش سطح روابط بین‌المللی جهت برقراری امنیت منطقه اقدام فرمایند. از طرفی دیگر با عنایت به تأثیرگذار بودن تجربه

1. Goodrich

گردشگران از کشورها و مناطق انتخابیشان برای تصمیم‌های سفرهای آتی آنها، پیشنهاد می‌شود آژانس‌های مسافرتی و تبلیغاتی به معرفی جاذبه‌های گردشگری کشورها در جهت افزایش جذب گردشگر اقدام کنند. همچنین دولت‌ها می‌توانند برای بهبود بخشیدن شاخص گردشگری کشوری خود از طریق ایجاد زیرساخت‌های لازم و افزایش امنیت برای گردشگری، اقدام کنند که موجب کمک به جذب بیشتر گردشگر نیز می‌شود.

فهرست منابع

- اکبری، زهرا و ابونوری، عباسعلی (۱۳۹۳). طبقه‌بندی عوامل مؤثر بر شاخص‌های اقتصادی گردشگری خارجی مطالعه موردی: کشورهای منتخب. *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، (۳۴)، ۳۳-۵۶.
- بهراری، بهنام و بخشی شیخ احمد، مهدی (۱۳۸۸). چیستی تروریسم و ویژگی‌های آن. *دو فصلنامه پژوهش سیاست*، سال یازدهم، (۲۷).
- تیموری، ایرج (۱۳۹۴). وقوع بحران‌های سیاسی - اجتماعی و اثرات آن بر درآمد حاصل از گردشگری نمونه موردی: کشورهای ایران، ترکیه، مصر. *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال پنجم، (۲۰)، ۱-۱۴.
- حبیبی، فاتح و عباسی‌نژاد، حسین (۱۳۸۴). تصریح و برآورد تابع تقاضای گردشگری ایران با استفاده از داده‌های سری زمانی - مقطعی. *مجله تحقیقات اقتصادی*، (۷۰)، ۹۰-۱۱۵.
- دائی کریم‌زاده، سعید؛ قبادی، سارا و فرودستان، نسیم (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر تقاضای گردشگری بین‌المللی ایران: رهیافت خود توضیح با وقفه‌های گسترده (ARDL). *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۸(۲۳)، ۱۳۱-۱۵۴.
- راسخی، سعید و محمدی، ثریا (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر تقاضای گردشگری کشورهای حوزه دریای خزر. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۲(۳۸)، ۶۳-۸۱.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و سیاح، علی (۱۳۹۲). تأثیر زیرساخت‌های اقتصادی بر گردشگری: رویکرد پانل دیتا مقایسه تطبیقی کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته. *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۲(۷)، ۲۵-۴۳.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ مهری تلپایی، فریبا و امیدی، وحید (۱۳۹۹). تأثیر شاخص

- نهادی ریسک سیاسی بر جذب گردشگران خارجی در کشورهای حوزه منا. فصلنامه علمی مطالعات مدیریت گردشگری، سال پانزدهم، (۵۱)، ۲۲۹-۲۵۱.
- شریفی رنانی، حسین؛ سجادیه خواجهویی، سجاد و ترابی، افسانه (۱۳۹۲). نقش حکمرانی خوب در جذب گردشگر (مطالعه موردی: کشورهای منتخب OPEC). اولین همایش الکترونیکی ملی چشم‌انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی، ۲۸ آذرماه ۱۳۹۲، تهران.
- صادقی عمروآبادی، بهروز (۱۳۹۹). تحلیل اثر فساد و ریسک سیاسی بر جذب گردشگر در کشورهای اوپک (الگوی جاذبه توسعه یافته). ششمین کنفرانس بین‌المللی ایده‌های نوین در کشاورزی، محیط‌زیست و گردشگری، ۲۰ شهریورماه ۱۳۹۹، تهران.
- صادقی عمروآبادی، بهروز؛ گوگردچیان، احمد؛ شهبازی، نجفعلی و سیفی کفشگری، محسن (۱۳۹۳). اثرات امنیت اقتصادی بر توسعه گردشگری در ایران. دو فصلنامه علمی مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، (۲)، ۱۷۱-۱۹۸.
- صالحی، مختار (۱۳۹۶). دیپلماسی ایران در خاورمیانه شکننده و چالش‌گذار از توریسم به تروریسم. دو فصلنامه سیاست و روابط بین‌الملل، (۱)، ۱۱۹-۱۳۸.
- صدیایی، سیداسکندر و هدایتی‌مقدم، زهرا (۱۳۸۹). نقش امنیت در توسعه گردشگری. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال چهارم، (۸).
- غمامی، سیدمحمد مهدی (۱۳۹۵). چالش‌های حقوق بشری و شهروندی در مبارزه با تروریسم (مطالعه موردی نظام حقوقی ایالت متحده آمریکا و جمهوری اسلامی ایران). فصلنامه علمی - پژوهشی آفاق امنیت، سال نهم، (۳۳)، ۸۳-۱۰۳.
- فلیحی، نعمت و جعفرزاده، بهروز (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر توریسم: تلفیق روش‌های اقتصادسنجی و سیستم دینامیکی. اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، (۱۴)، ۵۱-۸۸.
- متقی، سمیرا؛ سیفی، آناهیتا؛ ابوالحسنی، اصغر و ابراهیمی، صلاح (۱۴۰۱). بررسی اثر فعالیت‌های تروریستی بر تقاضای گردشگری در کشورهای منتخب غرب آسیا. مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، (۱)، ۱۱۱-۱۳۵.
- موثقی، سیداحمد و کرم‌زادی، مسلم (۱۳۸۹). بررسی تأثیر ثبات سیاسی بر توسعه، فصلنامه سیاست. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، (۳)، ۳۲۱-۳۴۰.
- مؤمنی وصالیان، هوشنگ و غلامی‌پور، لیلا (۱۳۹۰). تخمین تابع تقاضای گردشگری

در استان‌های منتخب. فصلنامه علوم اقتصادی، سال چهارم، (۱۴)، ۱۶۶-۱۸۴.
 وارثی، حمید و صفراآبادی، اعظم (۱۳۹۳). نقش عوامل اجتماعی گردشگری در توسعه گردشگری شهری (مورد مطالعه: شهر اصفهان). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال چهارم، (۱۲)، ۱۰۱-۱۲۸.

Ahlfeldt, G. M.; Franke, B. & Maennig, W. (2015). Terrorism and international tourism: the case of Germany. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 235(1), 3-21.

Altindag, D. T. (2014). Crime and international tourism. *Journal of Labor Research*, 35(1), 1-14.

Arellano, M. & Bond, S. (1991). Some test of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies*, (58), 277-97.

Arellano, M. & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental-variable estimation of error-component models. *Journal of Econometrics*, (68), 29-52.

Bond, S. (2002). Dynamic panel data models: A guide to micro data methods and practice. Cemmap Working Paper Series No.CWP09/02, The Institute for Fiscal Studies Department of Economics, UCL.

Czabanski, J. (2008). *Estimates of cost of crime: history, methodologies, and implications*. Berlin: Springer.

Enders, W. & Sandler, T. (2011). *The political economy of terrorism*. Cambridge University Press.

Ferreira, F. A. & Castro, C. (2019). The impact of terrorism and corruption on tourism in Turkey: A regression analysis. *Journal of Computational Methods in Sciences and Engineering*, (Preprint), 1-8.

Ghalia, T.; Fidrmuc, J.; Samargandi, N. & Sohag, K. (2019). Institutional quality, political risk and tourism. *Tourism Management Perspectives*, (32), 100576.

Global Terrorism Database (2020). (<https://www.start.umd.edu/data-tools/global-terrorism-database-gtd>).

Goodrich, J. N. (2002). September 11, 2001 attack on America: a record of the immediate impacts and reactions in the USA travel and tourism industry. *Tourism Management*, 23(6), 573-580.

Hansen, L.P. (1982). Large sample properties of Generalised Method of Moment estimators. *Econometrica*, (50), 1029-1054.

Khalid, U.; Okafor, L. E. & Aziz, N. (2020). Armed conflict, military expenditure and international tourism. *Tourism Economics*, 26(4), 555-577.

Kunwar, R. R. (2012). Safety and security in tourism: A study of crisis and disaster management. *Journal of Tourism and Hospitality Education*, (2), 58-83.

Liu, A. & Wall, G. (2006). Planning tourism employment: A developing country perspective. *Tourism Management*, 27(1), 159-170.

- Llorca-Vivero, Rafael (2008). Terrorism and international tourism: New evidence. *Defence and Peace Economics*, 19(2), 169-88.
- Neumayer, E. (2004). The impact of political violence on tourism: Dynamic cross-national estimation. *Journal of Conflict Resolution*, 48(2), 259-81.
- Sandler, T. (2014). The analytical study of terrorism: Taking stock. *Journal of Peace Research*, 51(2), 257-271.
- Santana-Gallego, M.; RossellÀ-Nadal, J. & Fourie, J. (2016). The effects of terrorism, crime and corruption on tourism. *Economic Research Southern Africa (ERSA)*, 595, 1-28.
- Sargan, J. D. (1958). The Estimation of Economic Relationships Using Instrumental Variables. *Econometrica*, (26), 329-338.
- Sargan, J. D. (1988). Testing for Misspecification after Estimation Using I Instrumental Variables. In: E. Maasoumi (ed), *Contribution to Econometrics: John Denis Sargan, Volume 1*, Cambridge University Press.
- Steiner, C. (2006). *Social Distance, Security Threats and Tourism Volatility*.
- Sun, Yingying & Luo, Mingzhi (2021). Impacts of Terrorist Events on Tourism Development: Evidence from Asia, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 46(4).
- The New Encyclopedia Britannica (1986).
- Upadhayaya, P. K.; Müller-Böker, U. & Sharma, S. R. (2011). Tourism amidst armed conflict: Consequences, copings, and creativity for peace-building through tourism in Nepal. *The Journal of Tourism and Peace Research*, 1(2), 22-40.
- World Development Indicator. (2006 & 2020).
- Yap, G. & Saha, S. (2013). Do political instability, terrorism, and corruption have deterring effects on tourism development even in the presence of UNESCO heritage? A cross-country panel estimate. *Tourism Analysis*, 18(5), 587-599.